

L'Ensenyament a Olot durant el Trienni Liberal

(1820 1823)

Joan Florensa Parés

Al gener de 1820 Riego inicià l'aixecament de l'exèrcit a Andalusia; Ferran VII acabà per acceptar i jurar la Constitució de Cadis en 7 de març següent.

Pocs dies després de la jura constitucional del monarca a la capital del regne, Olot festejà aital esdeveniment; era el mateix dia de Sant Josep vuit anys després de la primera proclamació constitucional a Cadis. La capital de la Garrotxa, però, resta dividida en dos bàndols: absolutistes i liberals; entre els primers hi predominaven els homes d'edat i entre els segons els elements joves. El 1821 són expulsats els frares carmelites de llur convent del Carme; com a conseqüència de l'expulsió suraren nous problemes i velles reivindicacions soterrades a la població. L'any següent apareixen ja partides armades pels environs que desestabilitzaren i agreujaren la situació interna de la vila; tot això propicià l'èxode de diverses persones descontentes. (1)

Els esmentats problemes polítics coincidiren amb una conjuntura econòmica desfavorable per a una majoria d'olotins, doncs, "la meitat o més de les famílies vivien una situació precària". (2)

Les noves autoritats estatals consideren primordial assegurar-se la fidelitat de totes aquelles persones compreses en la marxa de la vida ciutadana; per això exigeixen l'explícita declaració de submissió a la Constitució i a les autoritats del nou govern.

Consta en el llibre d'Actes de l'Ajuntament d'Olot com el secretari va convocant successivament a diverses persones, ara individualment, ara per grups per a fer-los acceptar la Constitució vigent. El text de cada "auto" és molt semblant. Vegem a continuació el corresponent als ensenyants: "En la villa de Olot

a los 19 de junio de 1820 el M. Ayuntamiento Constitucional ha mandado comparecer ante sí al catedrático de Retórica de esta Villa y a los maestros de latinidad y primeras letras y después de haberles hecho entender la necesidad que hay de instruir al Pueblo por medio de personas dignas de su respeto y consideración dandoles a conocer sus derechos y la felicidad que les permite nuestra sabia Constitución, yo el infrascrito secretario les he leído en alta e inteligente voz la orden de 24 de Abril quedando inteligenciados de su contenido han quedado en cumplir cada uno cuanto previene dicha orden por lo que respecta a sus cátedras y escuelas...” (3) Els professors no signaren el document (i per tant desconeixem qui eren), com tampoc ho feien cap dels altres convocats.

Sabem que l'any anterior a l'aixecament de Riego els professors encarregats de l'ensenyament públic a Olot eren: en Pau Bosch per a Gramàtica llatina i castellana de les dues càtedres de llatinitat (és a dir, gramàtica i retòrica); i els mestres Ignasi Rabert i Victorià Sugranyes exercien en les aules de primeres lletres. Per l'escrit del secretari municipal sembla deduir-se que les càtedres de Llatí i de retòrica estaven separades tal com havia sigut abans i que darrerament s'havien encarregat interinament a Pau Bosch.

La mestra de les nenes, Na Maria Simón i Comas, no sembla pas haver estat convocada per a jurar la Constitució, com tampoc hom fa esment dels que exercien en l'ensenyament privat.

El text del secretari recalca que ha intentat “haberles hecho entender la necesidad que hay de instruir al Pueblo...”; una de les preocupacions fonamentals dels liberals serà fer arribar la instrucció a tothom, generalitzar-la, posar-la com a premisa indispensable per a la felicitat dels ciutadans (4).

La Constitució de Cadis en l'article 366 diu que “En todos los pueblos de la Monarquía se establecerán escuelas de primeras letras...” L'Ajuntament d'Olot, conscient de la responsabilitat que rau sobre ell en aquest respecte, s'interessa per les escoles públiques i vol assabentar-se de llurs problemes i situació; en efecte, el 9 de juliol de 1820 pren l'acord de visitar les escoles

per a comprovar l'estat en què es troben i les possibles millores que caldria introduir-hi. Desconec les conseqüències de la visita.

Fins el 8 de gener de 1821 no trobo noves dades sobre l'ensenyament. A la sessió esmentada l'Ajuntament tracta l'aspecte econòmic i dels sous dels mestres, tot donant-nos altres informacions; diu textualment l'acta: "Como una de las atribuciones a que más debe atender el Ayuntamiento sea la pública educación y esta sea muy difícil conseguirla sin tener maestros capaces de adocrinar y enseñar debidamente a sus discípulos y como para lograrlo sea necesario señalarles una dotación capaz de mantenerse con la decencia necesaria; y además siendo muy útil y conveniente el quitar la costumbre de pagar los alumnos mesadas porque siendo las escuelas gratuitas por precisión ha de ser mucho mayor el número de asistentes por la abundancia de gente manesterosa que hay en esta población: se ha resuelto sean gratuitas las escuelas de primera educación a cargo de D. Ignacio Rabert y D. Juan Muntada (havia substituït a Sugranyes) que se hallan establecidas en el Hospicio. No se admitirá en aquellas ningún muchacho que no tenga la edad de cinco años y libre de todo mal contagioso. A los que estudiaban en aquellas que hasta ahora ha sido mercenaria se les devolverá cuanto han satisfecho por la mesada o días correspondientes al presente año. Para verificarse lo próximo antecedente los padres de los muchachos que quieran obtener el reintegro se personarán con el maestro Rabert quien los satisfará durante la próxima semana. A los maestros se les señalan doscientos cincuenta duros anuales a cada uno que se satisfarán del derecho de los seis dineros sobre carnes por lo cual se consultará la superioridad."

La principal preocupació manifestada en el document precedent és fer efectiva la gratuïtat de l'ensenyament; dues mesures s'arbitren: no cobrar dels alumnes per cap concepte (aquí hom no distingíem entre resident a Olot o a població dels voltans, com anys enrera s'havia fet) i augmentar el sou dels mestres (aquests cobraven de les rendes de l'Hospici però ja abans de 1820 l'Ajuntament hi afegia 30 lliures barcelonenses).

En quant a organització escolar dicta unes normes d'admissió d'alumnes: tenir cinc anys i estar lliure de mal contagiós. La primera d'aquestes normes evitarà acumular criatures petites incapaces d'adaptar-se a les tasques escolars pròpiament dites; mentres que la segona senyala una preocupació sanitària incipient

Les bones intencions manifestades per l'Ajuntament olotí no correspongueren a la realitat; els mestres no cobraven puntualment. I amb data 12 d'octubre de 1822 la Corporació municipal resol el següent: "Que se oficie al Sr. Roque Mercé para que pague lo que se adeuda de salarios a los maestros de enseñanza pública de Olot, a la menos alguna partida, para acallar las quejas de éstos." El Sr. Mercé era el Procurador de la Junta de l'Hospici i per tant l'encarregat de pagar als mestres el que els tocava de les rendes d'aquella institució. Les paraules de l'Ajuntament no són pas massa benevolents cap als mestres que no cobren i presenten les queixes corresponents; sembla que decideixen pagar-los quelcom només per a acallar-los, no per a complir amb el deure de justícia prèviament acordat. El Sr. Mercé no paga perquè ignora els deutes i han d'esser els mestres els qui presenten un mes més tard la relació de pagues atrasades que els deu l'Hospici, és a dir, que ni Ajuntament ni Hospici els pagaven a temps; el total que els adeuden suma 838 duros 6 diners i 2 sous (5).

Gràcies a aquesta nota de deutes sabem el nom del professorat al novembre de 1822: Miquel Joer Prve., Joan Costa Pvre., Ignasi Rabert, Guillem Constans, Joan-Carles Panyó i Maria Simón i Coma. Aquesta última sabem que era la mestra de les nenes; Panyó el professor de l'escola de dibuix radicada a l'Hspici però independent de les altres escoles; Rabert era mestre de les aules d'ensenyament primari i Constans devia ser el -seu company; i és probable que els dos preveres primerament esmentats siguin els professors de les dues aules de llatí i retòrica que sabem desdoblades des de 1820 i que Pau Bosch havia ocupat interinament.

No he trobat documentació que ens expliqui el funcionament

de les aules ni la tasca que els mestres realitzaren durant aquest trienni liberal. Per les escaduceres dades precedents veiem la voluntat de l'Ajuntament per a generalitzar l'ensenyament, però sense aplicar-hi els mitjans eficaços adients (pagar els mestres). També els professors han de sofrir les pressions ideològiques del moment (jurar la Constitució) i romandre atents a possibles canvis per aquest motiu. Això sembla que la llibertat d'ensenyament propugnada pels liberals respon més a l'intent d'enderrocar antics privilegis i situacions que no pas a veritable voluntat de llibertat.

Dues pressions aclapaven, doncs, els mestres: una econòmica (com cercar uns mitjans per a viure) i altra ideològica (com comportar-se per no ésser remogut del lloc).

Al costat de l'ensenyament públic (és a dir, el pagat amb fons públics, prescindint del tipus d'escola) coexistí a Olot l'ensenyament privat (pagat amb diner privat). Sabem per dades d'anys posteriors que eren moltes les persones que ensenyaven a casa seva sense cap garantia ni mèrit professional. He trobat un full imprès en el qual Joan Muntada, professor nacional de primera educació segons ell afirma, recorda que té escola a casa seva al carrer d'Igosa, número 4, on ensenya "con su sólido sistema, elogiado por verdaderos inteligentes"; el pla que ofereix és el següent:

"Divídese en cinco clases:

- I— En aprender sólo el conocimiento del alfabeto.
- II— En deletrear y trazar las sílabas.
- III— En leer por ortología, trazar raíces o anatomía caligráfica.
- IV— En escribir por varios primores o Caligrafías. Gramática y Ortografía castellana.
- V— En leer en latín, catalán y manuscritos; la Aritmética, el Arte mayor y la cortesía del cristiano.

Además de esto enseña por un método breve el cálculo literal. La aplicación del Algebra racional en lo Matemático y Mercantil: llave tan útil en las ciencias puro-Matemáticas, como en las Físico-Matemáticas, como protegida por nuestro magnánimo y ce-

loso Supremo Gobierno Constitucional.

Todo según las últimas decisiones Académicas.

Día 10 de Agosto de 1820." (6)

Les cinc classes o nivells indicades per Muntada corresponen a la matèria ensenyada en que podríem anomenar l'Antic Règim; és el que té bé estructurat i graduat. En canvi l'ensenyament de les matemàtiques, que diu que també ensenya, queda imprecís i sense gradació; aquestes matèries introduïdes a les aules pels il·lustrats foren recomenades i precepturades pels liberals (d'aquí la referència al Govern); Muntada sembla que introdueix les matemàtiques per manifestar-se liberal, més que per formar realment en aquestes matèries.

La "cortesía del cristiano" de que parla Muntada no és pas el catecisme de la doctrina cristiana que manaren els liberals; sembla més aviat un conjunt de normes de comportament basades teòricament en principis cristians; és com catecismes polítics, de formació patriòtica.

Hem vist abans que Joan Muntada era mestre de les escoles públiques (sessió de l'Ajuntament del 8 de gener de 1821); l'agost anterior tenia l'escola privada pròpia; i al novembre de 1822 ja no signa entre els mestres que reclamen pagues endarrerides. El pas per l'ensenyament públic és curt: la interinitat duraria com a màxim de l'agost de 1820 a l'octubre de 1822. Ignoro si retornà a l'escola privada que tenia; entre els noms que uns anys després es donaran com a mestres privats, no hi consta pas ell. Una política seguida per l'Ajuntament d'Olot va ésser recórrer als mestres privats quan necessitava un interí; podria ser que el manifest educatiu pro-liberal, que he transcrit i que Muntada va publicà, inclinés l'Ajuntament per a contractar-lo després. Seria una prova més de l'interés dels liberals olotins per transformar l'ensenyament heretat de finals del segle passat (l'última reestructuració s'havia fet entre 1797 i 1801).

NOTES:

- 1— GRABULOSA, Ramon: **Olot, els homes i la ciutat**. Biblioteca Selecta, n.º 422, Barcelona, 1969, p. 150.
- 2— id. id. p. 148.
- 3— Per consultar els llibres d'actes de les sessions de l'Ajuntament n'hi ha prou en buscar la sessió de la data senyalada; tots aquests llibres així com els altres documents esmentats en el present treball podem trobar-se a l'Arxiu Històric Municipal d'Olot.
- 4— RODRIGUEZ DOMINGUEZ, Sandalio: **Tres modelos psicopedagógicos a principios del siglo XIX, a EDUCADORES** revista de la F.E.R.E. Madrid, año XXII, n.º 108, mayo-junio 1980, pp. 339-362.
- 5— Lligall: **Instrucción Pública, 1822-1877**.
- 6— Lligall: **Instrucción Pública, 1700-1853**.